

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh635>

HACDA DİLENEN TEKRURÎLERLE İLGİLİ OSMANLI ARŞİV BELGELERİ*

Muhittin ELİAÇIK*

Özet

Tarih boyunca daima var olagelmiş dilencilik, zamanla suiistimal edilip meslekleştirilen bir geçim biçimi olmuştur. Osmanlı'da dilencilik İstanbul ve Hicaz için daima mühim bir mesele olmuş ve her yıl özellikle Afrika'dan binlerce dilenci Hicaz'a gelerek bir daha geri dönmeyip dilencilik yapmaya başlamışlardır. Bunların başında Tekrûrî adlı topluluk gelmiş ve bunlar her yıl hac mevsiminde Haremeyn'de dilencilik yaparak birçok güçlüğe sebep olmuşlar, yaşam şekilleriyle de çevreye tehlike saçmışlardır. Osmanlı'nın son dönemlerinde dilencilik bir mesele olmaya başlayınca birtakım tedbirler alınmış ve bir dilenci yakalandığında ya belediyede çalıştırılmış, ya da doğduğu yere veya daha uygun bir yere sürülmüştür. Bu konuyla ilgili olarak 1730-1923 arası dönemde yüzlerce Osmanlı arşiv belgesi bulunmaktadır. Bu belgelerden bir kısmı da hac için Hicaz'a gelen ve bir daha geri dönmeyerek dilencilik yapan Tekrurî adlı Afrikalı dilencilerle ilgilidir. Belgelerden anlaşıldığına göre, bu dilencilere karşı özellikle II.Meşrutiyet döneminden sonra etkili önlemler alınmaya başlanmış ve daha önceden bunlara gösterilmiş olan müsamahanın artık gösterilmeyeceği belirtilmiştir. Bu makalede, dilencilik için Hicaz'a pasaportsuz olarak giren Tekrurîlere karşı alınan tedbirlerle ilgili Osmanlı arşiv belgeleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Dilencilik, Hicaz, İstanbul, Osmanlı arşiv belgeleri, hac, Tekrurî.*

* Bu makale, 18-19 Ekim 2008 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen "Bir Kent Sorunu: Dilencilik" konulu sempozyumda sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş şeklidir.
* Prof. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

The Ottoman Archive Documents About Tekruris Who Are Begging On The Pilgrimage Season

Abstract

Beggary existing always throughout history has been abused and become a profession in time. In Ottoman the beggary has always been an important issue particularly for Istanbul and the Hijaz and every year thousands of beggars, especially from Africa came to the Hijaz and started begging without returning back. Among these communities, the community of Tekrûrî have come there and caused many difficulties by begging in Haremeyn during pilgrimage season every year and also their way of life have become dangerous for the neighborhood. When the beggary stated to turn into an issue in the late of Ottoman period, a number of measures were taken and when a beggar was captured or arrested, s/he was forced either work for the municipality or exiled to the birthplace or a more suitable place. There are hundreds of Ottoman archival documents about this topic in the period from 1730-1923 and some of this documents are about particular beggars called as “Tekrurî” from African who came to Hijaz for pilgrimage and then started begging not to return back. It appears from the documents, during Second Mesrutiyet the effective measures taken against these beggars and leniency not shown. In this article, Ottoman archival documents are examined concerning about actions taken against Tekrurî entering to the Hijaz without any passport for begging.

Key words: *Beggary, Hijaz, Istanbul, Ottoman archival documents, pilgrimage, Tekruri.*

Giriş

Dilencilik dünyanın en eski mesleklerinden birisi olup Osmanlı’da özellikle İstanbul ve Hicaz için ciddi bir mesele olmuştur. Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında Darülaceze’nin varlığına rağmen dilencilik ciddi boyutlara ulaşmış, II. Abdülhamid’in tahttan indirildiği 31 Mart Vak’ası (13 Nisan 1909)’ndan sonra da Zaptiye Nezareti kaldırılıp Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti kurularak ardından Serseri Nizamnamesi çıkarılmıştır. Bu nizamnameyle polisin yoksullar üzerindeki müdahalesi meşru hâle gelmiş ve İstanbul’da dilencilik meselesine karşı daha etkili bir mücadele başlamıştır. Bir dilenci yakalandığında belediyede çalışma veya doğduğu yere ya da uygun bir yere sürülme yolu izlenmiştir. Osmanlı’da dilenciler dilenmek için konum gereği genellikle İstanbul ve Hicaz’ı seçmişlerdir. Osmanlı Arşivlerinde 1730-1923 arasında dilencilikle ilgili belgelerin büyük bir kısmı maddi ve manevi durumlarından dolayı bu iki yerle ilgilidir. Üzerinde durmakta olduğumuz konu ise, hac

mevsiminde Hicaz'a gelip, bir daha geri dönmeyerek dilencilik yapan Osmanlı teb'asından olmayan Tekrurî adlı Afrikalı dilencilerdir. Osmanlı arşiv belgelerine göre hac mevsiminde Hicaz'a Afrika'dan pasaportsuz olarak gelen ve geri dönmeyerek dilencilik yapmaya başlayan Tekrurî adlı Afrikalı dilencilerin artması üzerine durum Hicaz Vilayeti'nce merkeze bildirilmiş ve etkili önlem alınması istenmiştir. Yazışmalar sonucunda vaktin darlığından dolayı oradan gelecek hacıların haberdar edilemeyeceği ve birçok mahzura yol açacağı Almanya sefaretinden bildirildiğinden bunların pasaportsuz olarak Hicaz'a girememeleri konusunda alınan tedbirlerin hemen değil, bir sonraki hac mevsiminde uygulanması kararlaştırılmıştır.

Dilencilik

Dilencilik, yardıma muhtaç olduğunu gerekçe göstererek başkalarından yiyecek, içecek, para vs. istemeye dayanan, dünyanın en eski mesleklerinden biridir. Arapça'da "se-e-le" fiil kökünden gelen suâl, mes'ele, tese'ül kelimeleri "sorma, isteme, dilenme" anlamlarına gelmekte ve bu kökün ism-i fâili olan "sâ'il" kelimesi ise dilencilik anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca Arapça'da M. 9. yüzyıldan itibaren küdye ve tekdie kelimelerine de rastlanmakta olup, dilenci için mükeddî kelimesi kullanılmakta, klasik Arapça'nın daha sonraki dönemlerinde ise yer yer "etrafta dolanmak, dilenmek" anlamında derveze fiili ve dilenci anlamında da mütederviz kelimesi kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de, dilencilikle ilgili olarak üç âyette "isteyen, dilenen" anlamında sâil, bir âyette de bunun çoğulu (sâilîn) geçmekte olup, bir âyette ise fiil kalıbında "lâ yes'elûn:dilenmezler" ifadesi kullanılmıştır. Bu âyetlerin ikisinde, ihtiyacından dolayı isteyen ve yoksulun, zenginlerin mallarında belli bir hakkı olduğu bildirilmekte (ez-Zâriyât 19; el-Meâric 25), birinde de Hz. Peygamber'e hitaben, "İsteyeni, dileneni azarlama" buyurulmaktadır (ed-Duhâ 10). Diğer bir âyette ise (el-Bakara 177) müminin malından verdiği kimseler arasında muhtaçlıktan dilenenler de sayılmaktadır. Bu ayetlerden, Kur'ân-ı Kerîm'in, ihtiyacını arz ederek yardım isteyen birisinin boş çevrilmemesini istediği açıkça anlaşılmaktadır. Bakara 273. âyette ise, dilencilik insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir tutum olarak değerlendirilmekte ve mal yardımı yapılmaya ehil kimselerden söz edilirken, "Durumlarını bilmeyen, müstağni davranmalarından dolayı onları zengin zanneder. Sen onları görünüşlerinden tanırsın; onlar insanlardan ısrarla yardım dilenmezler" denilmiştir. Bu âyette geçen: "Durumlarını bilmeyen, müstağni davranmalarından dolayı onları zengin

zanner” ifadesi dilencilikğin onur kırıcı bir davranış olduğuna ve dolaylı yoldan dilencilikğin kınandığına işaret etmektedir.¹ Dilenmeyi meslek edinmek gerçekten yoksulluktan dolayı bir şeyler dilenip isteyenlere zarar verdiğinden asla onaylanmayan bir hareket olmuştur. Hadis-i şeriflerde dilenmenin sevimsiz ve Allah katında hoş olmayan bir iş olduğu bildirildiğinden asgari düzeyde geçimini sağlayıp çalışabilecek durumdaki bir kişinin dilenmesinin asla caiz olmadığı kabul edilmiştir. “Kişinin iplerini alıp dağa gitmesi, oradan sırtında bir deste odun getirip satması, onun için, insanlara gidip dilenmesinden daha hayırlıdır; insanlar istediğini verseler de vermeseler de”² hadisi dilencilik yapmanın caiz görülmediğine bir işaretir. Böyle olmakla beraber: “Dilenci at sırtında da gelse ona veriniz”³ hadisiyle de dilencinin boş çevrilmemesi istenmiştir. Başkasından yardım istemek onur kırıcı bir davranış olduğundan, bu duruma düşmüş birisinin reddi doğru ve güzel bir davranış değildir.

Tarih boyunca binlerce kişinin geçimini sağladığı bir meslek olarak günümüze kadar gelmiş olan dilencilik, devletlerin, yerel yönetimlerin başını ağrıtan bir mesele olmuştur. Mesele sadece dilenmek olmayıp, bunun getirdiği birtakım çevresel kirlilik ve sağlığı tehdit edici boyutlar da bulunduğundan dilencilikle mücadele en mühim meselelerden birisi olmuştur. Gerçekten yardıma muhtaç olan dilenciler; yoksul, hasta ve sakat görünerek toplumun merhamet duygularını sömüren ve bazen de ele geçirdikleri çocukları sakat bırakarak onlar vasıtasıyla kolay ve haksız kazanç sağlayan sahtekârlar yüzünden haksızlığa uğramışlardır. En yaygın dilenme şekilleri köşe başlarında bekleyerek, sokak ve çarşılarında gezerek, kapı kapı dolaşarak ya da dilenci görüntüsü vermeyip yakıtın bitmesi, cüzdanını kaybetme gibi mazeretler ileri sürerek yapılanlarıdır. Daha ziyade batıda görülen, bir musiki aleti çalarak dilenme şekli de görülebilmektedir. Günümüzde dilencilikğin artık bir sektör hâline geldiği, dilenci çetelerinin oluştuğu, dilencilerin cep telefonu ile haberleşip kontrollere karşı önlem aldıkları, hatta başkasına faizle borç veren dilenciler bulunduğu da görülmektedir.

¹ Ali Toksarı, “Dilencilik”, *DİA*, C.9, 1994, s.298-299.

² Buhari, *Zekat* 60, *Buyû*’ 15.

³ *Muvatta*, Sadaka: 3, (2, 992); İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları: 10/35.

Osmanlı'da dilencilik

Dilenme Osmanlı'da tese'ül kelimesiyle ifade edilmiş ve bu işi yapana sâil denilmiştir. Osmanlı Devleti'nde yardımı hak eden fakirlerle etmeyenler arasında, özellikle de dilenciler konusunda daima bir ayırım yapılmış, çalışmayacak durumdaki dilencilere dilenci ruhsatı verilerek denetim altında dilenmelerine göz yumulmuş; çalışabilecek durumda olduğu halde dilencilik yapanlar ise yakalanıp çeşitli cezalara çaptırılmıştır. 16.yüzyılda Osmanlı'da dilencilik özellikle İstanbul'da en büyük meselelerden biri olmaya başlamış, 17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise dilenci sayısı epey artmıştır. Gittikçe büyüyen bu mesele karşısında 18.yüzyılın sonlarından itibaren dilencilere yönelik politikaların değiştiği ve ferdi üretkenlik kapasitesinin önemsenerek bedensel tecziyelerden ziyade terbiyevî uygulamalara gidildiği görülmektedir. Devletçe meşru görülen ve yardımı hak eden fakirlere yaklaşımda değişikliklerin olması dilencilere de yansımış ve müspet politikalar uygulanmıştır. 18. yüzyıldan önce meşru dilencilere göz yumulurken 18. yüzyılın ortalarından itibaren sadece geçimini dilencilikle sağlayabilen sakat kimselere müsaade edilmiştir.⁴ Bu uygulamaların asıl gayesi meşru veya gayr-i meşru dilencilik'in tedricen ortadan kaldırılması olmuştur. Osmanlı arşiv belgelerinde “dilencilerden çalışmayacak durumda olan hasta, yaşlı ve sakat kimselerin hastanelere yerleştirilip tedavi edilmeleri, çalışabilecek durumda olanların ise memleketlerine gönderilmelerinin istendiği”⁵ dikkati çekmektedir. Devlet öncelikle kamusal mekanları dilencilerden temizleyerek etrafa rahatsızlık vermelerini önlemek istemiştir. Dilenciler bakmakla yükümlü oldukları toprakları bırakıp İstanbul'a dilenmeye geldiklerinden yakalandıklarında derhal memleketlerine gönderilmişler; ancak, katı davranılmayıp harcırahları da karşılanmıştır. II. Mahmud döneminde dilencilik'i denetim altında tutmak için yeni düzenlemeler yapılmış ve 1834'de Dilenciler Kethüdalığı'ndan Fukara Müdürlüğü'ne geçiş mahiyetindeki “Seele Müdürlüğü” oluşturularak başına Süleyman Ağa getirilmiştir. Dilencilere yönelik bu

⁴ Bu konuda: “Dilencilikle geçimini sağlayan felçli bir kadının tese'ülden men'î tamamen aciz ve naçar kalmasına yol açtığından hâline terahhumen bir miktar geçimlik tayin edilmesi hakkında İstanbul gümrüğü mahlûlünden tahsisat ayrılması” (BOA C.BLD. 12/582 19 Receb 1145); “Cisr-i Mustafa Paşa'da oturan ve tamamen kör olan Marko geçimini dilencilikle sağlayabildiğinden zarardan muaf tutulması” (BOA C.ML. 210/8656 15 Receb 1202) şeklinde arşiv belgeleri bulunmaktadır.

⁵ “Dersaadet'deki dilencilerden sakat ve yaşlı olanların iaşelerinin temini için bir komisyon oluşturulmuş; memleketlerine gönderilecek dilenciler için de yapılacak masrafların karşılanma şekli görüşülmüştür.” (BOA A. }MKT.MHM 472/20)

düzenlemelerde 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kırsal kesimden İstanbul'a başlayan göçün önlenmesi çabası etkili olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik iyileşme sonucu İstanbul'a göç azalsa da, iç siyasi çekişmeler ve iki cephede süren 93 harbinin getirdiği yıkım ortamındaki buhranlı günler yüzyılın son çeyreğinde bu ortamı bozmuştur. Devletin borçlarını ödeyemez hale geldiği bu ortamda İstanbul'a yeni bir göç dalgası başlamış ve devlet bu göçle baş etmekte çok zorlanmıştır. 1890'lı yılların gazetelerinde dilencilerle ilgili kaygılar ortaya konulmuş, birçok gazetede dilencilerin şehrin görüntüsünü bozduğu ve bu durumun Osmanlı'nın dışarıdaki imajını zedelediği ileri sürülmüştür. 7 Eylül 1886'da Darülaceze'nin tesisi ve esasları Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde belirlenmişse de ancak dört yıl sonra 30 Mart 1890'da Sultan II.Abdülhamid'in dilenciler ile kimsesiz çocukların bakımı ve terbiyesi için bir yer yapılmasını isteyen iradesi çıkmış, 31 Ocak 1896'da da Darülaceze resmen açılmıştır. İki gün öncesinde ise tasarısı 17 Nisan 1890'da hazırlanan "Tese'ülün Men'ine Dair Nizamname" 29 Ocak 1896'da yürürlüğe girmiştir. Ancak yine de dilenciliğin önüne geçilememiş ve Meclis-i Vükelâ'nın 26 Ekim 1905 tarihli oturumunda bu konu yeniden gündeme alınarak Dahiliye Nezareti'nce, köprü üzerinde dilenciliğin önlenmesine dair bir talimatname hazırlanmıştır. Buna göre: "Darülaceze görevlilerince yakalanan her bir vaka dikkatle incelenerek gerçekten yoksul olanlar Darülaceze'ye, taşralı olanlar da memleketlerine gönderilecek, anne-babası olan çocuklar ailelerinden kefalet alınmak şartıyla iade edilecek, cüzzamlı olanlar ise Üsküdar'da Miskinler Dergahı'na gönderileceklerdir."⁶ Devletin en buhranlı günlerinde gündemi bir de dilenciler işgal etmiş ve gazetelerde dilencilerle ilgili birçok yazı kaleme alınmıştır. Bir yazıda dilenciler dört sınıfa ayrılarak çözümleri sunulmuştur: İlk sınıf sayıları hayli fazla olup geçimini sağlayamayan hasta, sakat ve ailesiz kimselerdir ve vilayetlere gönderilmelidir. İkinci sınıf, hasta ve sakat, fakat ailesi bulunanlar olup kendileri Darülaceze'ye, çocukları da Darüleytam, Darüşşafaka veya ıslahhaneye konulmalıdır. Üçüncü sınıf; çocuklar, genç kızlar ve velisiz kadınlardan oluşup hamisiz çocuklarla genç kızlar ıslahhanelere, diğerleri uygun hayır kurumlarına gönderilmelidir. Çoğunun dahil olduğu son sınıf ise çalışmaya gücü yettiği halde dilencilik yapanlardan oluşup sadece memleketlerine gönderilmemeli, üretken hale gelmeleri için de çalışmalıdır.⁷

6 BOA, MV. 112/36, 26 Şaban 1323.

7 Sabah Gazetesi, 28 Ekim 1900 nüshası.

Buna benzer başka yazılarda da II.Abdülhamid rejimi dilencilik'i önleyemediği için eleştirilmişse de, dilencilerle ilgili en ciddi tedbirlerin bu dönemde alındığı ve dilencilere modern bir Darülaceze kurulduğu da bir gerçektir. Ancak, bu kurumun sadece dilencilik'i kontrol altına almak amacıyla değil, II.Abdülhamid'in yoksul halkı koruyup kolladığı şeklindeki imajı güçlendirmek ve Osmanlı Devleti'nin modern görüntüsünü pekiştirmek amacıyla kurulduğu da iddia edilmiştir.

29 Ocak 1896'da Takvîm-i Vekâyi'de yayınlanarak yürürlüğe giren ve icrasına Dahiliye Nezareti'nin memur olduğu on maddelik Men'-i Tese'ül Nizâm-nâmesi'nde bu nizamnamenin hasta ve sakatlara bakmak için kurulan Darülaceze'nin açılmasıyla birlikte yürürlüğe gireceği belirtilmiştir. Nizâm-nâmenin 8. maddesinde sakat ve kimsesiz olup Darülaceze'ye müracaat etmeyerek dilenenlerden İstanbullu olanların bu kuruma, taşralı olanların da memleketlerine gönderilecekleri ve halkı rahatsız etmeden bir sanat vesilesiyle dilenenlerin ise müstesna tutulacakları; 9.maddesinde ise, işe-güce gücü yettiği halde dilenenlerin yakalanarak İstanbullu veya taşralı olup da İstanbul'a yerleşmiş olanların kefaletle salıverilecekleri, taşralı olanların da memleketlerine gönderilecekleri; bu işi tekrarlayanlardan İstanbullu olanların taşraya sürülecekleri bildirilmektedir.

II.Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 devriminden sonra dilencilik'in ve serserilik'in men'i konusunda elit tabaka ile hükümet arasındaki görüş ayrılıklarının kaybolduğu ve dilencilik'e daha sert ve müsamahasız yaklaşıldığı görülmektedir. Bu dönemle birlikte önceki rejime olan tepkinin de etkisiyle bürokratik ve seküler bir sosyal sistem getirilmek istendiği dikkati çekmektedir. Bu dönemde artık dilencilik potansiyel suçluluk kavramları içinde değerlendirilmiş, daha ziyade şehirdeki yoksul ahalinin kontrolü sağlanmaya çalışılmış, böylece polisin toplumdaki konumu yükseltilmiştir. II.Abdülhamid'in tahttan indirildiği 13 Nisan 1909 (31 Mart vak'ası)'dan hemen sonra icrasına Dahiliye ve Adliye nezaretlerinin memur olduğu ve hedefi işgücünü disipline etmek olan 22 maddelik "Serseri ve Mazanne-i Sû-i Eşhâs Hakkında Nizâm-nâme"⁸ çıkarılarak dilenci ve serserilerin zabt u rabtı daha sistemli ve kapsamlı şekilde yapılmıştır. Serserilerin tanımı yapılarak başlayan üç fasıl ve 22 madde halindeki nizamnamenin muhtevasını şöyle özetleyebiliriz:

8 Faruk İlhan, "II.Mesrutiyet'de Serseri ve Mazanne-i Sû Eşhâs Hakkında Nizâm-nâme", Tarih ve Toplum Dergisi, Aralık 1992, S.108, s. 49-56.

”Serserilerin yakalanıp savcılığa teslim edilme şekli; zanlının muhakeme şekli; serseriliği sabit olanların faydalı işlerde 2-4 ay istihdamı veya iş bulabileceği bir yere gönderilmesi; istihdamını tamamlayan veya belirtilen sürede bir iş bulan serserilerin serbest bırakılması; hizmetinden kaçan, kaçınan veya bir yıl içinde bu işi tekrar işleyen serserilerin 3 aydan bir yıla kadar sürgün edilmesi; şüpheli yerlerde dolaşmayı alışkanlık haline getiren veya şüpheli halleri bulunan serserilerin altı aya kadar hapsi veya üç aydan iki yıla kadar sürgün edilmesi; zararlı olduğu düşünülen şahısların tanımı, bu şahısların derdest edilip savcılığa teslim, muhakeme ve tecziyesi; üzerlerinde ege, çengel, maymuncuk gibi hırsızlık aletleri görülüp bunu geçerli bir sebeple açıklayamayan serserilere kamçı vurulması veya bir yıla kadar hapsedilmesi; bu kişilerin zararlı olduğu düşünülen kişilerden olması hâlindeyse 15-35 kamçı vurulduktan sonra iki yıla kadar hapsedilmesi; kişileri fiilî saldırıyla tehdit eden serserilere 10-30 kamçı vurulduktan sonra tecziyesi veya 1,5 aydan 1,5 yıla kadar hapsedilmesi; zararlı olduğu düşünülen kişilerden buna kalkışanlarsa 20-30 kamçı vurulduktan sonra tecziyesi veya 3 aydan 2,5 yıla kadar hapsedilmesi; 15 yaşını tamamlamayan çocukların serseri sayılmaması; bu çocuklarla ilgilenmeyip serserice dolaşmalarına sebep olan ebeveyn veya akrabasının 20-30 kuruş para cezasıyla tecziyesi veya 24 saatten 15 güne kadar hapsedilmesi; 15 yaşından küçük çocukları dilenmeye sevk ve teşvik edenler hakkında bu cezanın birlikte tatbiki; serseri ve zararlı olduğu düşünülen kişilerin yabancı olması durumunda muhakeme edildikten sonra sınırdışı edilmesi; vurma cezasının hapisane içinde savcı veya savcı vekiliyle tabip huzurunda, 1 metre uzunluğunda ve 1,5 cm çapında, öküz derisinden mamul ve düğmesiz kamçı ile ve orta şekilde yapılması; vurma cezasına çarptırılan şahısların bu cezaya dayanamayacağı tabip raporuyla sabit olduğunda dayanabildiği kadar vurulup kalanının her kamçıya bedel iki gün hapisle karşılanması.”⁹

Hac mevsiminde dilencilik ve bununla ilgili arşiv belgeleri

Osmanlı’da dilencilik yoğun olarak genellikle İstanbul ve Haremeyn’de görülmüştür. Osmanlı arşiv belgelerinde 1730-1923 yılları arasında dilencilikle ilgili belgelerin büyük kısmı İstanbul ile ilgili olup, buna Osmanlı’nın son dönemlerinde Haremeyn de eklenmiştir. Bu konudaki belgelerin çokluğu, hükûmetin dilencilikle mücadelede gösterdiği gayretin de bir göstergesidir. Nitekim dilencilikle ilgili belgelerin büyük bir kısmı Tanzimat sonrası döneme

⁹ Ilkan, a.g.m., s.49-56

ait olup, bu ise Osmanlı'nın Batı'da sarsılmış vaziyette duran imajının düzeltilmesine yönelik gayretlerin bir sonucu olmalıdır. Kutsal bir mekan olmasından dolayı bir dereceye kadar göz yumulmuş olan Hicaz'daki dilencilik, gerek serseri nizamnamesinin yürürlüğe girmesi, gerekse Hicaz'ın Osmanlı'nın son dönemlerinde arzettiği siyasi hassasiyet sebebiyle üzerinde çok durulan, izin verilmeyen bir konu olmuştur. Konuyla ilgili belgelerde Afrika'dan gelen dilenci Tekrürlerin Alman tebeasından olduğunun belirtilmesi bunların o sırada Alman sömürgesi olan Alman Doğu Afrikası'ndan (kısmen Sudan, Habeşistan, Ruanda, Burundi, Tanzanya, Mozambik) geldiğini düşündürmektedir. Bu ülkeler 1848'den I.Dünya Savaşı'na kadar Almanya'nın hakimiyetinde kalmış, I.Dünya Savaşı'nda Almanya yenilince büyük kısmı İngiltere'ye verilmiştir. Hicaz'a hac için gelip, geri dönmeyerek dilencilik yapmaya başlayan Tekrürlerle ilgili arşiv belgelerinde bunların çevre ve sağlık açısından tehlikeli olmaları sebebiyle yasak getirilmiştir. Burada konuyla ilgili arşiv belgeleri özetlenip, yazışmalar analitik biçimde incelenecektir.

Hac farızası için Afrika'dan Hicaz'a pasaportsuz olarak gelip, geri dönmeyerek dilencilik yapan Tekrürlerin adı Osmanlı arşiv belgelerinde 1900'lü yılların başlarında görülmeye başlanmıştır. Bu kimseler o sırada birer Alman sömürgesi olan Alman Doğu Afrikasından gelenleri ifade etmekte ve buna Sudan'ın bir kısmı da dahil olmaktadır. Bu dilencilerin sayısında büyük bir artış olması üzerine durum önce Hicaz Vilayeti'nce İstanbul'a bildirilip önlem alınması istenmiştir. Bu bildirim yapılmasında Dahiliye Nezareti'nden Hicaz Vilayeti'ne iki ay önce gelen "Sırf dilenmek için İstanbul'a giden fukaranın tesse'ül nizâmnamesi gereğince men'i" hakkındaki yazısı da etkili olmuştur. Her ne kadar bu tahriratta asıl konu dilencilik yapmak için İstanbul'a giden fukaranın men'i olsa da, Hicaz Vilayeti bu vesileyle kendisi için de ciddi bir mesele olan bu konuyu merkeze gecikmeden bildirmiştir. Bu yazı, hükûmetçe hemen dikkate alınmış ise de, Almanya elçiliğinden vaktin darlığından dolayı hacıların haberdar edilemeyeceği ve tedbirlerin hemen uygulanmasının vahim mahzurlar doğurabileceği yönünde bilgi geldiğinden tedbirlerin gelecek hac mevsiminde uygulanmasına karar verilmiştir.

Konuyla ilgili yazışmalar Hicaz Vilayeti-Dahiliye Nezareti-Hariciye Nezareti arasında H.17 Safer 1327-16 Rebülâhir 328 (R.25 Şubat 1324-13 Nisan 1326, M. 10 Mart 1909-27 Nisan 1910) arasında 14 ay sürmüştür. Bu tarihler II.Abdülhamid'in tahttan indirilip II.Meşrutiyet dönemi icraatlarının en hızlı uygulandığı yıl olup serseri nizamnamesi de bu sırada yürürlüğe girmiştir.

Hicaz'la ilgili bu yazışmaların da tam bu sırada yapılması bu dönemde bu konuya verilen önemi göstermektedir. Zaten II.Abdülhamid rejimi dilencilikle tam mücadele etmediği gerekçesiyle eleştirilmekteydi ve bu duruma bir tepki oluşmuştu. Bu arada Hicaz vali ve kumandanlarının 2-3 ay gibi çok kısa aralıklarla değişmiş olduğu da bu yazışmalar vesilesiyle ortaya çıkmış olmaktadır. Zira, sadece bu konudaki yazışmalarda Hicaz vilayetinden yazılan üç ayrı yazıda biri vekil üç ayrı valinin imzası bulunmaktadır. Konuyla ilgili gerçekleşen yazışmalar kronolojik olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Hicaz Vilayeti'nden Hicaz vali ve kumandanı Müşir Kazım imzasıyla Dâhiliye Nezâreti'ne yazılan 17 Safer 1327 ve 25 Şubat 1324 (10 Mart 1909) tarihli ilk yazıda “sırf dilenmek için İstanbul'a giden fukaranın tese'ül nizâmnamesi gereğince men'i hakkında Dahiliye Nezareti'nce çıkarılan 10 Teşrîn-i Sâni 1324 (23 Kasım 1908) tarihli tahriratının vilayet meclisinde görüşülerek gereğinin yapılması için mülhakata da tebliğ edilmesinin benimsendiği; Hicaz'a Afrikadan gelen binlerce tekrûrünün de hacdan sonra dönmeyip dilenmekte oldukları ve her sene sayıları artan bu gibilerin arasında çıkan çeşitli hastalıklardan genel sağlığın bozulması sebebiyle artık bunların ve fakir oldukları anlaşılan diğerlerinin Hicaz sahillerine çıkamamalarının nezarete arz edilmesinin kararlaştırıldığı ve buna göre gereğinin yapılması” istenmiştir

2. Dâhiliye Nezâreti Hicaz Vilayeti'nden gelen bu yazı üzerine 21 Rebiülevvel 1327/ 30 Mart 1325 tarihli cevabi yazısında “Tekrûrilerin Hicaz sahiline çıkmalarının men'inin caiz olmadığı; ancak bunlar hacdan sonra geri dönmeyerek dilenmeye devam ederlerse tese'ülün men'i hakkındaki nizamname gereğince memleketlerine gönderilmelerinin gerekeceği” bildirilmiştir.

3. Hicaz Vilayeti'nden Hicaz vali ve kumandanı Fuad imzasıyla gelen 26 Şaban 1327/ 30 Ağustos 1325 tarihli cevabî yazıda ise şöyle denilmektedir: “Nezaretinizin yazısı üzerine durum vilayet meclisinde görüşüldü. Her ne kadar hacca gelmekten kimse men edilemese de her yıl gelen binlerce Tekrûrünün hacdan sonra memleketlerine geri dönmeyip öteye beriye dağılarak dilenmekte oldukları, zaten temizliğe riayet etmeyip geceleri de sokak aralarında ve Beytullah etrafında toprak üzerinde gecelediklerinden buldukları mahallerin temizliğini tümüyle bozdukları ve bu yüzden hasıl olan çeşitli hastalıkların önemli zayiata yol açtığı tahkikatla anlaşılmıştır. Bu gibilerin memleketlerine iadelerine teşebbüs edildiğinde esasen sıfat ve tabiiyyetlerini ispat edecek evrakı taşımamaları ve tezkire ve pasaportla da gelmemiş olmalarından dolayı konsoloshanelerce bunların şahıslarının tanınamaması sebeplerinden

memleketlerine iadeleri de uygun görülmemiştir; dolayısıyla bunların başka yerlere sevkleri oraların da sıhî dengesini bozacağı gibi binlerce gelen benzerlerinin sevkleri de devletin hazinesine büyük yük getireceğinden, nereden gelir ve hangi tabiiyette bulunursa bulunsun Hicaz sahillerine çıkacak kimselerin Osmanlı memleketlerinin her tarafında olduğu gibi usulen mürûr tezkiresi ve pasaport göstermeleri pasaport nizamnamesi gereğindedir. Hicaz'a gelecek olan Tekrûfîlerin de pasaport gösteremedikleri takdirde girişlerine izin verilememesi yine bu nizamnamenin gereğidir; ancak bu gibilerin tâbi oldukları devlet konsoloshanelerince hüviyet ve tabiiyetleri tasdik olunduğu ve ellerine o yolda tâbiyet şahadetnamesi verildiği takdirde usulen bunların geçişi tabii olup, şu durumda ise Hicaz'a gelenlerin tâbiyet ve hüviyetleri bilinmedikçe tese'ül nizamnamesi hükümlerinin uygulanmasına bir engel kalmayacağından ona göre muamele yapılmasının ve gerektiğinde memleketlerine iadesi gerekenlerden yabancı tebaadan oldukları ellerindeki evrakla anlaşılacak olanların konsoloshanelerine teslimi gereği açık bulunduğundan o şekilde muamele yapılması hususunun genelgeyle mülhakata tebliğ edilip durumun elçiliklere ve lazım gelenlere duyurulması arz olunur.”

4. Bu cevabî yazı Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi'nden Hariciye Nezareti'ne yazılan 28 Ramazan 1327/30 Eylül 1325 tarihli tezkire ekinde gönderilmiştir. Bu tezkirede şöyle denilmektedir: “Hac farızası ve ziyaret için Afrika'dan Hicaz'a gelen Tekrûfîlerin hacdan sonra geri dönmeyip dilenmekte oldukları ve aralarında zuhur eden çeşitli hastalıklardan da genel sağlığın bozulması sebebiyle bunların Hicaz sahiline çıkmalarının men'i yolunda bir tedbir alınması Hicaz Vilayeti'nden bildirilmiş ise de bunların Hicaz sahillerine çıkmalarının men'i caiz olamayacağından hacdan sonra geri dönmeyip de dilenmeye devam ettikleri takdirde tese'ülün men'i hakkındaki nizamname gereğince memleketlerine yollanmaları lazım geleceği bu vilayete bildirilmişti. Hicaz Vilayeti'nden alınan 'Bu gibilerin memleketlerine iadelerine teşebbüs edildiğinde esasen sıfat ve tâbiyetlerini isbat edecek evrakı taşımamaları ve tezkire ve pasaportla da gelmemiş olmaları sebebiyle konsoloshanelerce şahıslarının tanınamaması sebebiyle memleketlerine iadelerinin uygun görülmediği ve her nereden gelir ve hangi tabiiyette bulunursa bulunsun Hicaz sahillerine çıkacak olan kimselerin usulen mürûr tezkiresi ve pasaport göstermeleri pasaport nizamnamesi gereğinden olduğu ve Hicaz'a gelecek olan Tekrûfîlerin pasaport gösteremedikleri takdirde girişlerine müsaade edilemeyeceği nizamname hükmüne göre gerekli bulunduğundan ona

göre muamele yapılması gereğinin genelgeyle mülhakata duyurulması ve gereken elçiliklere de bilgi verilmesi' hakkındaki tahrirati ekte gönderilmiştir. Bu tahrirata göre gereğinin yapılması”

5. Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye Müdiriyet-i Umumiyesi Devâir ve Vilâyât Kalemî'nden “Afrika hacılarının pasaportları hakkında” konu başlığıyla Dahiliye Nezareti'ne yazılan 14 Zilkade 1327/14 Teşrîn-i Sâni 1325 tarihli cevabî tezkirede şöyle denilmiştir: “Hac farizasını yapmak üzere Afrika'dan Hicaz'a gelmekte olan yabancı hacıların çoğunun pasaportsuz gelmesi özel nizam hükümlerine aykırı bulunduğundan bu gibi yabancı hacıların Osmanlı memleketlerine girişlerine bundan böyle müsaade edilemeyeceğinin ilgililere dururulmasının sağlanması hakkında gereken yabancı elçiliklere tebligat yapılmıştı. Afrikada'ki Alman sömürgeleri memurlarına bu konuda emir ve talimat verilmesi için durum Almanya hükûmetine bildirilecek ise de hac mevsiminin girmiş olmasından dolayı Almanya tebeasından olan hacıların Hicaz'a gitmeden önce durumdan haberdar edilmeleri maddeten gayri mümkün olduğundan alınan sözkonusu tedbirlerin bu yıl uygulanması vahim mahzurlar doğurabileceği görüşünde bulunulduğu Almanya elçiliğinden cevabî yazıyla bildirilmiş ve diğerlerinden alınacak cevaplar da bildirilecektir. Gönderilen tahrirat ekli olarak tarafınıza iade edilmiştir.”

6. Bu cevap üzerine Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi'nden: “*Vaktin darlığı ve yabancı hacıların ardarda gelmesi sebebiyle bunun telgrafla teblîği münâsibdir*” notuyla Hicâz Vilayeti Vekaleti'ne yazılan 19 Teşrîn-i Sâni 1325 tarihli cevabî yazıda ise şöyle denilmiştir: “Afrikadan pasaportsuz gelecek yabancı hacıların kabul olunamayacağının ilgililere anlatılması elçiliklere duyurulduğunda Afrika'daki Alman sömürgeleri memurlarına bu konuda talimat verilmesi bağlı oldukları hükûmete bildirilecek ise de vaktin darlığından dolayı o taraftan gelecek hacıların şu sırada haberdar edilmeleri gayri mümkün ve alınan tedbirlerin bu sene tatbiki mahzurlu olduğu Almanya sefaretinden bildirildiğinden ona göre gereğinin yapılması.”

7. Bu yazıdan yaklaşık beş ay sonra 10 Nisan 1326'da Hicaz Vali Vekili Mehmed Emin imzasıyla Dahiliye Nezareti'nin 19 Teşrîn-i Sâni 1325 tarihli yazısına cevaben çekilen telgrafta “Alınan tedbirin bu sene tamamen tatbiki istirham olunur” denilmiştir. 19 Teşrîn-i Sâni 1325 tarihli yazıya bu telgrafla beş ay sonra cevap verilmiştir. Çünkü 19 Teşrîn-i Sâni 1325/19 Zilkade 1327 tarihinde hacca sadece 19 gün kaldığından alınan tedbirin uygulanması

mahzurlu görülmüştü. Beş ay önceki Dahiliye Nezareti'nin yazısı da zamanın darlığından dolayı telgrafla bildirilmişti.

8. Hicaz Vilayeti'nin bu telgrafi üzerine Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 16 Rebiülahir 1328/13 Nisan 1326 tarihli nihai yazıda şöyle denilmiştir: “Hac farizasını yapmak için Afrika'dan pasaportsuz olarak gelecek yabancı hacıların bundan böyle Osmanlı memleketlerine girişlerine izin verilmeyeceğinin ilgililere duyurulması elçiliklere tebliğ edildiğinde Afrikada'ki Alman sömürgeleri memurlarına bu konuda talimat verilmesi bağlı olunan hükûmete bildirilecek ise de vaktin müsait olmamasından dolayı o taraftan gelecek hacıların şu sırada haberdar edilmeleri gayri mümkün ve bundan dolayı alınan tedbirlerin bu aralık tatbikinin mahzurlar doğuracağına Almanya sefaretinden bildirilmiş olduğu cevaben gelen 14 Teşrin-i Sani 1325 tarihli tezkirenizle bildirildiğinde durum Hicaz Vilayeti vekâletine tebliğ edilmişti. Bu vekaletten bu kez cevaben alınan telgrafnamede bu konuda alınan tedbirlerin içinde bulunulan yılda tamamen tatbikinin sağlanması gereği ortaya konulduğundan dolayı buna göre gereğinin yapılması.”

Değerlendirme ve Sonuç

Tarih boyunca insanların merhamet duygularından istifade edilerek çeşitli yollarla yapılan dilencilik'in hac boyutu da bulunnaktadır. Bu makaleyle ortaya konulan arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre hac farizasını yapmak üzere Afrika'dan pasaportsuz olarak Hicaz'a gelip geri dönmeyerek dilencilik yapan Afrikalı dilenciler konusu yeni olmayıp, belgelerde geçen “yıldan yıla sayılarının artmakta olduğu” ifadesi bu durumun önceden de var olduğunu, ancak üzerinde pek durulmadığını düşündürmektedir. İncelediğimiz belgeler II.Abdülhamid'in tahttan indirildiği döneme rastlamaktadır. Dolayısıyla dilencilik ve dilencilerle ilgili alınan bu tedbirlerde II.Meşrutiyet döneminin direkt etkisi vardır. Dikkat çekici bir durum ise, dilenenlerin Osmanlı tebeasından olmayan Afrikalı dilenciler olmasıdır. Yazışmalar neticesinde kimsenin hacca gelmekten men edilemeyeceği dikkate alınarak bunların Hicaz'a pasaportsuz girmeleri sebep gösterilerek kendilerine yasak getirilmiştir. Aslında yasağın gelmesinde asıl sebep etrafi kirleterek dilencilik yapmalarındır. Afrikalı dilenciler daha önceki müsamahalardan yararlanarak serbestçe Hicaz'a gelip dilenebilmişlerdir. Fakat yeni dönemde dilencilik'e müsamahasız yaklaşıldığından artık bu mümkün olamamıştır. Hem Hicaz'a pasaportsuz

girmeleri, hem dilencilik yapmaları, hem de etrafı kirleterek genel sağlığı tehdit etmeleri daha önceden epey müsamaha gördüklerine işaret etmektedir. Dahiliye Nezareti'nin Hicaz Vilayeti'ne gönderdiği: “Tekrûrilerin Hicaz sahiline çıkmalarının men'i caiz olamaz; ancak, hacdan sonra geri dönmeyip de tese'ülde devam ederlerse tese'ülün men'i hakkındaki nizamname gereğince memleketlerine gönderilmeleri gerekir” şeklindeki yazısı üzerine Hicaz Vilayeti'nce pasaport konusu dile getirilmiştir. Ayrıca, memleketlerine iadelerine teşebbüs edildiğinde sıfat ve tabiiyetlerini ispat edecek evrakı taşımadıkları ve tezkire ve pasaportla da gelmediklerinden konsoloshanelerce şahıslarının tanınamayacağı bildirilmiştir. Bu sebeple nereden gelirse gelsin ve hangi tabiiyette bulunursa bulunsun Hicaz'a gelecek kimselerin mürur tezkiresi ve pasaport göstermelerinin şart olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak Hicaz Vilayeti'nce bunlara yasak getirilmesi için Dahiliye Nezareti'ne gönderilen ilk yazıdaki: “Bunların aralarında ortaya çıkan çeşitli hastalıklardan genel sağlığın bozulduğu” ifadesi yasağın asıl sebebi ise de, böyle bir sebebe değil de, “Hicaz'a pasaportsuz giriş yapmaları” sebebine dayanılmıştır. Belgelerde bunların hac için Hicaz'a geldiği kabul edilmekte ve kendilerine direkt olarak dilenci denilmemektedir.

Kaynakça

a) Arşiv Belgeleri

BOA DH. MUİ Dosya no:22/-2 Gömlek no:55 (8 adet belge)

BOA C.BLD. Dosya nr.12 Gömlek nr.582.

BOA C.ML. Dosya nr.210, Gömlek nr.8656.

BOA A.}MKT.MHM Dosya nr.472, Gömlek nr.20

BOA, MV. Dosya nr.112, Gömlek nr.36.

b) İnceleme Eserler

Ilıkan, Faruk (1992), “II.Mesrutiyet'de Serseri ve Mazanne-i Sû Eşhâs Hakkında Nizâmname”, Tarih ve

Toplum Dergisi, Aralık 1992, S.108.

Canan, İbrahim (2012), *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C.10 .s.35, Akçağ Yayınları.

Sabah Gazetesi , 28 Ekim 1900 nüshası.

Toksarı, Ali, “Dilencilik”, *DİA*, C.9, 1994, s.298-300.

Ekler: Belge Çevirileri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

DH. MUI Dosya no:22/-2 Gömlek no:55

1. HİCÂZ VİLÂYETİ Mektûbî Kalemi. Aded 105

Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesine

Devletlü efendim hazretleri

Mahzâ tese'ül için Der-i Aliyyeye azîmet etmek isteyen fukarânın tese'ül nizâmnâmesi mûcibince men'i hakkında şeref-vârid olan 10 Teşrîn-i Sâni sene 324 târîhli ve yüz seksen yedi numarolu tahrîrât-ı aliyye-i nezâret-penâhîleri meclis-i idâre-i vilâyete lede'l-havâle ber-mûceb-i emr ü iş'âr icâbının icrâsı zımında mülhakâta teblîg edilmesi ve buraya Afrikadan gelen binlerce tekrûrînin ba'de'l-hac avdet itmeyüp burada kalarak tese'ül itmekde oldukları gibi sene-be-sene mikdârları tezâyüd itmekde olan merkûmûn aralarında zuhûr iden emrâz ve ilel-i mütenevviadan da sıhhat-i umûmiyye muhtell olduğu cihetle ba'demâ bunlardan ve gerek fakîr oldukları anlaşılın sâir bu misillülerin Hicâz sevâhiline çıkmalarının men'i esbâbının istikmâli husûsunun dahi cânib-i âlî-i nezâret-penâhîlerine lüzûm-ı arz u iş'ârı ifâde ve ol vechle mülhakâta teblîg-i mâdde edilmekle icâb-ı hâlin icrâsı husûsuna müsâade-i celîle-i nezâret-penâhîleri derkâr buyurulmak bâbında emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fî 17 Safer sene 327 ve fî 25 Şubat sene 324

Hicâz vâlî ve kumandanı

Müşîr, Bende: Mehmed Kazım bin Süleyman

2. DÂHİLİYYE NEZÂRETİ Mektûbî Kalemi

Evrâk numerosu: 158/29 Tesvîd târihi: 29 Mart 325 Târîh-i tebyîz: 30

Mart 325 ve 21 Rebî'ü'l-evvel 327

Hicâz Vilâyet-i Behiyyesine

Makâm-ı vâlâlarının 25 Şubat sene 324 târîhli ve yüz beş numarolu tahrîrâtı cevâbıdır. Tekrûrîlerin Hicâz sâhiline çıkmalarının men'i câiz olamayup şu kadar ki bunlar ba'de'l-hac avdet itmeyüp de tese'ülde devâm ederlerse tese'ülün men'i hakkındaki nizâmnâme mûcibince memleketlerine i'zâmları lâzım geleceğinden ana göre muâmele îfâsına himmet. *Tebyîzi*

3. HİCÂZ VİLÂYETİ Mektûbî Kalemi. Aded 92

Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesine

Atûfetlü efendim hazretleri

Sebk iden arz u iş'âra cevâben şeref-vârid olan 30 Mart 325 târîhli ve otuz bir numarolu tahrîrât-ı aliye-i nezâret-penâhîlerinde tekrûrîlerin Hicâz sevâhiline çıkmalarının men'i câiz olamayup şu kadar ki bunlar ba'de'l-hac avdet itmeyüp de tese'ülde devâm ederler ise tese'ülün men'i hakkındaki nizâmnâme mûcibince memleketlerine iâdeleri lâzım gelecegi iş'âr buyurulmakdan nâşî keyfiyet meclis-i idâre-i vilâyete lede'l-havâle gerçi hacca gelmekden kimse men' edilemezse de her sene binlerce vürûd eden tekrûrîlerin ba'de'l-hac memleketlerine avdet itmeyüp burada kalarak ve öteye berüye dağılarak tese'ül etmekde oldukları ve bunların zâten tahâret ve nezâfete adem-i i'tiyâdlarından geceleri sokak aralarında ve beyt-i muazzam-ı Hudâ etrâfında toprak üzerinde beytûtet ederek buldukları mahallerin nezâfetine min-küllî'l-vücûh hâlel vermekde oldukları ve bu yüzden hâsıl olan ilel-i mütenevvîa zâyîât-ı mühimmeyi istilzâm eylediği tahkîkât-ı vâkıadan anlaşılmiş ve bu gibilerin memleketlerine iâdelerine teşebbüs edildikde esâsen sıfat ve tâbiyyetlerini isbât edecek evrâkı hâmil bulunmamaları ve tezkire ve pasaportla dahi gelmiş olmamaları cihetle konsoloshânelerce bunların şahslarının tanınamaması esbâbıyla memleketlerine iâdelerine muvâfakat edilmediği ve binâen-aleyh bunların başka mahâlle sevkleri oraların da tevâzün-i sıhîsini ihlâl edecegi gibi binlerce gelen bu misillülerin sevkleri hazîne-i devletce sarfiyyât-ı azîme icrâsına bâdî bulduğundan ve her ne taraftan gelir ve kangı tâbiyyetde bulunur ise bulunsun Hicâz sevâhiline çıkacak olan kimselerin memâlik-i Osmâniyyenin her tarafında olduğu misillü ale'l-usûl mürûr tezkiresi ve pasaport irâe eylemeleri pasaport nizâmnâmesi icâbından olduğuna ve Hicâza gelecek olan tekrûrîlerin pasaport irâe edemedikleri hâlde duhûllerine müsâade olunamaması nizâmnâme-i mezkûr hükmüne göre muktezî bulduğuna ve ancak bu gibilerin tâbi oldukları devlet konsoloshâneleri taraflarından hüviyyet ve tâbiyyetleri tasdîk olunduğu ve yedlerine o yolda tâbiyyet şehâdetnâmeleri verildiği hâlde usûlen bunların imrârı tabîi olup şu hâlde ise Hicâza gelenlerin tâbiyyet ve hüviyyetleri ma'lûm buldukça emr-i âlî-i nezâret-penâhîlerinde gösterildiği vechle tese'ül nizâmnâmesi ahkâmının mevki-i tatbîke vaz'ına mânî' kalmayacağına binâen ana göre ifâ-yı muâmele olunmasının ve lede'l-hâce memleketlerine iâdesi iktizâ edenlerden tebaa-i ecnebiyyeden oldukları ellerindeki evrâk ile anlaşılacak olanların konsoloshânelerine teslîmi lüzûmu müberhen bulduğundan ol vechle muâmele ifâsı husûsunun ta'mîmen mülhakâta tebliğiyle berâber keyfiyyetin icâb eden sefârât ile lâzım gelenlere iş'âr buyurulmak üzere cânib-i âlî-i

nezâret-penâhîlerine arz u inbâsı bâ-i'lâm ifâde ve mülhakâta da teblîg-i mâdde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü irâde hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fî 26 Şa'bân sene 327 ve fî 30 Agustos sene 325

Hicâz vâlî ve kumandanı Bende: Fuâd bin Osmân

4. DÂHİLİYYE NEZÂRETİ Muhâberât-ı Umûmiyye Dâiresi şube:2

Evrâk numerosu:181 târîh-i tesvîd: 27 Eylül 325 târîh-i tebyîz:

28Ramazan 327 ve 30 Eylül 325

Hâriciyye Nezâret-i Celîlesine

Îfâ-yı farîza-i hacc ve ziyâret için Afrikadan cânib âlî-i Hicâza gelen tekrûrîlerin ba'de'l-hac avdet itmeyüp tese'ül etmekde oldukları ve aralarında zuhûr eden emrâz ve ilel-i mütenevviadan da sıhhat-i umûmiyye muhtell olduğu cihetle bunların Hicâz sâhiline çıkmalarının men'i yolunda bir tedbîr ittihâzı Hicâz Vilâyetinden iş'âr kılınmış ise de bunların Hicâz sâhiline çıkmalarının men'i câiz olamayacağından ba'de'l-hac avdet itmeyüp de tese'ülde devâm itdikleri takdîrde tese'ülün men'i hakkındaki nizâmnâme mûcibince memleketlerine i'zâmları lâzım geleceği cevâben vilâyet-i müşârün-ileyhâya bildirilmişidi. Bu gibilerin memleketlerine iâdelerine teşebbüs edildikde esâsen sıfat ve tâbiyyetlerini isbât edecek evrâkı hâmil bulunmamaları ve tezkire ve pasaportla dahi gelmiş olmamaları cihetle konsoloshânelerce şahslarının tanınmaması esbâbıyla memleketlerine iâdelerine muvâfakat edilmediği ve her ne tarafdandır gelir ve hangi tâbiyyetde bulunur ise bulunsun Hicâz sevâhiline çıkacak olan kimselerin ale'l-usûl mürûr tezkiresi ve pasaport irâe eylemeleri pasaport nizâmnâmesi icâbından olduğu ve Hicâza gelecek olan tekrûrîlerin pasaport irâe edemedikleri hâlde duhûllerine müsâade olunamaması nizâmnâme hükmüne göre muktezî bulunduğu cihetle ana göre muâmele ifâsı lüzûmunun ta'mîmen mülhakâta teblîg edildiği beyânıyla icâb iden sefârâta da ma'lûmât i'tâsı lüzûmunu mutazammın vilâyet-i müşârün-ileyhâdan cevâben alınan tahrîrât leffen sûy-ı devletlerine irsâl kılındı.Mündericâtına nazaran ifâ-yı muktezâsına himem. *Tebyîzi*

5. BÂB-I ÂLÎ NEZÂRET-İ HÂRİCİYYE

Umûr-ı Siyâsiyye Müdîriyyet-i Umûmiyyesi

Devâir ve Vilâyât Kalemi. Aded: 742 Hulâsa:Afrika hüccâcının pasaportları hakkında. Melfûf 1

Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesine

Saâdetlü efendim hazretleri

30 Eylül sene 325 târihli ve 759 numarolu tezkire-i aliyeleri cevâbidir. İfâ-yı farîza-i hacc eylemek üzere Afrikadan cânib-i Hicâza vürûd eylemekte olan hüccâc-ı ecnebiyyenin ekseri pasaportsuz gelmekte ve bu ise nizâm-ı mahsûs ahkâmına mugâyir bulunmakta olmasından nâşî bu kabîl hüccâc-ı ecnebiyyenin memâlik-i Osmâniyyeye duhûllerine bundan böyle müsâade olunmayacağını alâkadârâna tefhîm ü teblîgi esbâbının istikmâli hakkında iktizâ eden süferâ-yı ecnebiyyeye teblîgât-ı lâzime ifâ olunmuş idi. Afrikada kâin Alman müstemlekâtı me'mûrînine ol bâbda evâmîr ve ta'limât verilmesi zımnında keyfiyet Almanya hükûmetine bildirilecek ise de mevsim-i haccın mütekarribü'l-hulûl bulunmuş olmasından dolayı Almanya devleti tebeasından olan hacıların Hicâza azîmetlerinden mukaddem keyfiyyetden kendülerinin haberdâr edilmeleri mâddeten gayri mümkün bulunması cihetle tedâbîr-i müttehaze-i mezkûrenin sene-i hâliyyede tatbîk ve icrâ edilmesi mehâzîr-i vahîmeyi tevlîd edebileceği re'y ü mutâlaasında bulunulduğu bu kere Almanya sefâretinden bâ-takrîr-i cevâbî iş'âr kılınmış ve digerlerinden alınacak cevâbların dahi teblîgi derkâr bulunmuşdur. Tahrîrât-ı mürsele leffen savb-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine îade kılındı. Emr ü irâde efendim hazretlerindir.

Fî 14 Zilkade sene 1327 ve fî 14 Teşrîn-i Sâni 1325 Hâriciyye Nâzırı nâmına müsteşâr bende: Ohannes

6. DÂHİLİYYE NEZÂRETİ Muhâberât-ı Umûmiyye Dâiresi şube:2

Evrâk numerosu:769 Târîh-i tesvîd: 17 Teşrîn-i Sâni 325 Târîh-i tebyîz:

19 Teşrîn-i Sâni 325

Hicâz Vilâyeti Vekâletine (Şifre)

Cevâbî tahrîrât. 30 Agustus sene 325. Afrikadan pasaportsuz gelecek hüccâc-ı ecnebiyyenin kabûl olunamayacağını alâkadârâna tefhîmi sefâretlere lede't-teblîg Afrikadaki Alman müstemlekât me'mûrînine bu bâbda ta'limât i'tâsı hükûmet-i metbûasına bildirilecek ise de vaktin darlığına mebnî o taraftan gelecek hacıların şu sırada haberdâr edilmeleri gayri mümkün ve tedâbîr-i müttehazenin bu sene tatbîki dâi-i mehâzîr olduğu Almanya sefâretinden bildirilmekle ana göre ifâ-yı muktezâsı.

Serîan tebyîzi. Vaktin darlığına ve hüccâc-ı ecnebiyyenin tevâlî-i vürûduna mebnî bunun telgrafla teblîgi münâsibdir

7. TELGRAF

Dersaâdet Dâhiliyye Nezâretine. 10 Nisan 1326

Cevâbî. 19 Teşrîn-i Sâni 1325. Tedbîr-i müttehazın bu sene tamâmen tatbîki müsterhamdır.

Vâlî vekîli Mehmed Emîn

8. DÂHİLİYYE NEZÂRETİ Muhâberât-ı Umûmiyye Dâiresi şube:2

Evrâk numerosu: 72 Târîh-i tesvîd: 12 Nisan 326 Târîh-i tebyîz: 16

Rebîü'l-âhir 328 ve 13 Nisan 326

Hâriciyye Nezâret-i Celîlesine

Îfâ-yı farîza-i hacc-ı şerîf için Afrikadan pasaportsuz olarak vürûd edecek hüccâc-ı ecnebiyyenin bundan böyle memâlik-i Osmâniyyeye duhûllerine müsâade olunmayacağını alâkadârâna tefhîmi iktizâ eden sefârâta lede't-teblîg Afrikadaki Alman müstemlekâtı me'mûrînine bu bâbda ta'lîmât i'tâsı hükûmet-i metbûasına bildirilecek ise de vaktin adem-i müsâadesine mebnî o taraftan gelecek hacıların şu sırada haberdâr edilmeleri gayri mümkün ve binâen-aleyh tedâbîr-i müttehazenin bu aralık tatbîki dâi-i mehâzîr olacağı Almanya sefâretinden bâ-takrîr-i cevâbî izbâr kılınmış olduğu cevâben vârid olan 14 Teşrîn-i Sâni 1325 târîhli ve 742 numarolu tezkire-i aliyye-i dâverîleriyle iş'âr buyurulması üzerine Hicâz Vilâyeti vekâletine teblîg-i keyfiyet olunmuş idi. Vekâlet-i müşârün-ileyhâdan bu kere cevâben alınan telgrafnâmede bu bâbdaki tedâbîr-i müttehazenin sene-i hâliyyede tamâmen tatbîki esbâbının istikmâli lüzûmu dermiyân olunmasına nazaran iktizâ-yı hâlin îfâ ve netîcesinin inbâsına himem.. “Bâ-işâret-i aliyye-i müsteşârî” tebyizi